

А. С. Токарська

Навчально-науковий інститут права і психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
д-р юрид. наук, проф.,
проф. кафедри теорії та філософії права

МЕТААНТРОПОЛОГІЧНА УЗГОДЖЕНІСТЬ “ТРАНСЦЕДЕНТАЛЬНОГО ОБМІНУ” У ПРАВОВІЙ КОМУНІКАЦІЇ

© Токарська А. С., 2016

Розглянуто проблеми метаантропологічної узгодженості “трансцедентального обміну” у правовій комунікації. Наголошується на результатах діяльності, їхній рушійній силі, яка здатна бути однаково потужним засобом як конструктивної, так і корелюючої дії. Виокремлюється зведення метаантропологічного підходу до способів подолання вияву агресії, нетерпіння, конфліктного висловлювання. Трансцедентальний обмін вибудовується на виявленні щирої зацікавленості долею особи, стримуванні емоцій у конфліктному спілкуванні.

Констатовано, що метаантропологічні моделі комунікативної взаємодії однаково поширюються на різні сфери діяльності: політику, економіку, мораль і право тощо. Зауважено її основну функціональну роль: забезпечити ефективну взаємодію суб'єктів права, їхнє результативне намагання встановити дієві контакти, що не порушують прав людини і її основних свобод. Метаантропологічне трактування обміну думками у правовій комунікації ґрунтується на складній соціопсихолінгвоментальній моводії, що актуалізує універсалізм різних моделей соціальних практик у комунікації. Підтверджується концепція права як комунікації на рівні галузевого юридичного метадискурсу.

Ключові слова: метаантропологічна узгодженість, правова комунікація, комунікативна інтерпретація, інтеракції, поведінка.

А. С. Токарская

МЕТААНТРОПОЛОГИЧЕСКАЯ СОГЛАСОВАННОСТЬ “ТРАНСЦЕНДАЛЬНОГО ОБМЕНА” В ПРАВОВОЙ КОММУНИКАЦИИ

Рассмотрены проблемы антропологической согласованности “трансцендентального обмена” в правовой коммуникации. Отмечаются результаты деятельности, их движущая сила, которая способна быть одинаково мощным средством как конструктивного, так и коррелирующего действия. Выделяются сведения метаантропологического подхода к способам преодоления проявления агрессии, нетерпения, конфликтного высказывания. Трансцендентальный обмен выстраивается на выявлении истинной заинтересованности судьбой человека, сдерживании эмоций в конфликтном общении.

Констатируется, что антропологические модели коммуникативного взаимодействия одинаково распространяются на различные сферы деятельности: политику, экономику, мораль и право. Отмечено ее основную функциональную роль: обеспечить эффективное взаимодействие субъектов права, их результативную попытку установить

действенные контакты, не нарушающие прав человека и основных его свобод. Метаантропологическое трактование обмена мнениями в правовой коммуникации основывается на сложном социопсихолингвоментальном моводействии, что актуализирует универсализм различных моделей социальных практик в коммуникации. Подтверждается концепция права как коммуникации на уровне отраслевого юридического метадискурса.

Ключевые слова: метаантропологическая согласованность, правовая коммуникация, коммуникативная интерпретация, интеракции, поведение.

A. S. Tokarska

META-ANTHROPOLOGICAL COHERENCE “TRANSCENDENTAL EXCHANGE IN LEGAL COMMUNICATION”

The issues of meta-anthropological coherence of “transcendental exchange” in the legal communication are considered. The results of activity, their motive power capable to be equally powerful means of both constructive and correlating steps are noted. Transcendental exchange is being built up due to disclosing of genuine interest in the fate of an individual, restraining emotions in conflicting communication.

It is stated that meta-anthropological models of communicative interaction are extended over various fields of activities: policy, economics, moral and law, etc. Their prime functioning role to ensure effective interaction of subjects of law, their successful pursuit to establish efficient contacts non-violating fundamental human rights and freedoms. Meta-anthropological planning of views exchange in legal communication is based on complex socio-psycho-linguo-mental speech actualizing universalism of different models of social practice in communication. Concept of law as communication on a level of every branch legal meta-discourse is corroborated.

Key words: meta-anthropological coherence, legal communication, communicative interpretation, interactions, behaviour.

Постановка проблеми. Об’єкт галузевої комунікації в описі ідеалізованого змісту, слідства досі перебував поза увагою як дослідників, так і практиків. Традиційне акцентування і тлумачення універсальної комунікації як спілкування значно спрощувало філософсько-правові підходи до правових оцінок його основ та виокремлення особливостей галузевої правової комунікації як суспільно значущих. У сучасному кризовому суспільстві саме правова комунікативна діяльність є основним “важелем” реалізації законних прав і свобод, забезпечення верховенства права.

Стан дослідження. Річ у тому, що з набуттям комунікацією правового характеру, вона стає найпотужнішим каналом формування правової культури, громадської думки, відповідно й індивідуальної та суспільної свідомості, а відтак і спрямування суспільнобуттєвих процесів. Тому програмовані правовою комунікативною діяльністю моделі поведінки та менталітету набувають, як правило, найбільшої дієвості. Однак результати такої діяльності можуть бути доволі неоднозначно спрямованими: їхня рушійна сила здатна бути однаково потужним засобом як конструктивною, так і корелюючою дією. Отже, виникає потреба сучасного проектування законодавчого передбачення відповідальності за порушення норм і принципів правової комунікації, за негативні наслідки комунікативних дій на етапі взаємодії із суб’єктами права.

Виклад основних положень. Комплексний аналіз організації та регулювання механізмів правової комунікації в Україні дає підстави для систематизації філософсько-правових засад її

функціонування, встановлення шляхів перспективного розвитку, а також для визначення її місця й ролі у нормалізації суспільного життя у державі. Дієвим чинником зламу стереотипів авторитарного диктату у професійній правовій діяльності може стати феномен комунікативної дії, правового дискурсу, сформований на основі прав і свобод людини і громадянина, їхнього права на комунікацію.

Згідно з комунікативною інтерпретацією, право – це не лише форма владної регламентації суспільних відносин, а насамперед гарантованість непорушності того “природного” діапазону свободи буття суб’єкта, посягання на який має тягнути за собою відповідну суспільну та державно санкціоновану протидію.

Роль правової комунікації посилюється у кризові періоди. Вони виникають якраз через те, що учасники суспільних відносин ігнорують норми і принципи правової комунікації.

Які ж є основні сили для унормування взаємин? Право стає осердям соціальних відносин; влада (публічна) відповідальна за право; найважливіший критерій права – права людини і демократія.

Метаантропологічні наміри успішно реалізуються засобами комунікації у демократичній державі.

“Демократична держава, як і будь-яка інша, може лише гарантувати права людини, тоді як саме гарантування – це вже справа самих правових громадян. Відтак очевидним стає те, що правова культура у суспільстві – це засадничо визначальна основа кожної держави та її громадян.

Неперевершений філософ ХІХ ст. П. Юркевич висловив свою переконливу ідею, до якої ще належно не визрів інтерес дослідників. А вона, на наш погляд, і спрощує, і водночас концептуалізує підходи до вирішення на практиці сучасних кризових внутрішньодержавних проблем. “Вже багато чого може бути нав’язане людині ззовні; лише *хід доведення*, якщо він чогось вартий, неможливо нав’язати ззовні, він має бути **внутрішньою дією**” [10, с. 695].

Далі філософ у своєму “Першому зошиті” “Філософського щоденника” висловлює міркування щодо того, яким, на нашу думку, має бути праксеологізовано метакомунікативне мислення людини. Для П. Юркевича воно має таке вирішення: “Як узгодити індивідуальний розвиток із загальнолюдським, особливо із загальним характером нашого мислення?”. Відповідаючи на це питання, дослідник стверджує: “Людина мусить бути особою; певною особистістю, що не розчиняється в загальному, і при цьому вона повинна залишатися людиною – це означає виявляти у собі, у своїй індивідуальності загальнолюдську природу” [10, с. 695].

А метаантропологічна основа – це неминуча складова кожної правової взаємодії. На підставі цієї засади правотворча діяльність повинна розглядатися насамперед, як вироблення такої системи нормативних регулятивів, яка забезпечувала б повномасштабну реалізацію конституційних прав та свобод одних суб’єктів (фізичних чи юридичних) без “урізання” аналогічних гарантій Основного закону у відношенні до інших. Створювана в такий спосіб “правова рівновага” у суспільстві і є комунікативно-філософським змістом суспільної справедливості, рівності, вільної, “розумної, соціальної та культурної істоти” [4, с. 207].

У О. Гьофе ідея “трансцендентального обміну” відбувається на об’єктивній оцінці людської взаємодії. Одностайність у поглядах – майже проблемна. Оскільки “Наші звичайні інтереси є різноманітними, особливо у плюралістичному суспільстві, коли одностайності можна досягти завдяки фанатизму та колективному введенню в оману. “Справжніми й скрізь спільними” Гьофе називає “...тільки інтереси вищого рівня: умови для здатності діяти, “conditions of agency”. Проте, коли про одностайність не особливо піклуються чи “піклуються про деякі з трансцендентальних інтересів так, що спільна громадська відповідальність не складається по-іншому, якщо “трансцендентальні інтереси” реалізують “через взаємодію з собі подібними”. Під час взаємодії, без якої не можна обійтись, під час іманентної чи вродженої взаємодії, мусять погоджуватися всі” [4, с. 207]. За визначенням О. Гьофе, відповідні інтереси називаються “права людини”.

У такій взаємодії спостерігається взаємозалежність права та людської комунікації: у надрах останньої об’єктивно формуються природні (суспільноонтологічні) підвалини права як такого

(навіть ще не втіленого у позитивно-правовій нормі); будучи “екстрагованим” із цього суспільно-комунікативного контексту, воно, у міру своєї легітиматії набуває сили закону, що призначений для нормативного регулювання суспільних відносин взагалі та комунікативних зокрема. Отже, людські інтереси, сегментовані взаємовідносинами, не завжди рівнозлагоджені. Існує потреба інституціоналізації особливої галузі права, а саме – права комунікативного, що охоплює предметною сферою своєї дії не лише позаправові відносини, а й власну – правову комунікацію.

Концепція галузевої комунікативної дії, що репрезентується через право на комунікацію, полягає у метаантропологічному створенні системи правових норм, які регламентують трансцендентальний обмін у процесі інтеракції та поведінку суб’єктів комунікативних актів у процесі вимушеної людської взаємодії. Основу права становлять комунікативні права та обов’язки учасників комунікативного процесу, сформовані з урахуванням права особи на свободу слова, права на інформацію, на свободу висловлювання, а також системи правових норм, що передбачають межі правового унормування людських взаємозв’язків із урахуванням суверенного права особи та її автономності. Ознакою універсальності вияву дії галузевої комунікації (у правоохоронній діяльності) є її поширення на усі, без винятку, види права. Норми комунікації в усіх галузях права спираються на класичні норми, що визначають структуру трансцендентального обміну комунікантів у галузі правовідносин та їхню відповідальність за наслідки комунікативних актів. В основу правової комунікації покладено її принципи, що урівноважують метаантропологічні взаємини: це суверенітет особи; рівноправність взаємодії; консенсуальність.

Професійно-комунікативна діяльність у правоохоронній галузі, що аналізується на перетині багатьох наук, утворює окрему предметну галузь, яка досліджує вузькоспеціалізовані акти правової комунікації, зумовлені як потребами додержання прав і свобод людини, так і гарантіями безпеки та захищеності правників. Оскільки право є специфічним типом соціально-нормативного регулювання, способом побудови, організації метаантропологічної взаємодії, засобом визначення масової людської поведінки, що діє через певні механізми, то комунікативний акт, правовий дискурс є найуніверсальнішим метазасобом правового унормування ескалаційних взаємин.

Аналіз проблем і помилок, наприклад, на стадії слідства доводить, що велика частина труднощів, які виникають перед дізнавачами, слідчими, прокурорами під час вирішення питань кваліфікації злочинів, виявлення, виправлення та попередження помилок на досудовому слідстві викликана хибами у комунікативній взаємодії із суб’єктами та об’єктами права, а також з недоліками чинного законодавства, відсутністю роз’яснень щодо виявлення, виправлення та попередження комунікативних помилок у кваліфікації злочинів. Фактично увесь процес “досудового слідства спирається на основний засіб цієї кримінально-процесуальної діяльності – на правову комунікацію слідчого за порушеною та прийнятою ним до свого провадження кримінальною справою, зміст якої полягає у збиранні, дослідженні, перевірці, оцінці та використанні доказів, встановленні об’єктивної істини, провадженні слідчих та інших процесуальних дій і самостійному застосуванні норм права з метою захисту прав та законних інтересів людини, фізичних та юридичних осіб, створення умов для здійснення справедливого правосуддя”.

Хиба, помилка в комунікації – це неправильність, неточність у вчинках, діях; некоректність результату будь-яких дій; хибне уявлення про щось, що заважає адекватності розуміння, запам’ятовування, сприйняття і відтворення інформації.

Комунікативні недоліки, що допускаються слідчим під час досудового слідства під час застосування кримінального чи кримінально-процесуального законодавства, відступ або неправильне застосування криміналістичних рекомендацій, які стали результатом “сумлінної омани” та призвели до негативних наслідків, підтверджують свідоме і несвідоме ігнорування норм і принципів правової комунікації, які виводять людину на її потрібний спосіб досягнення згоди, порозуміння.

Виділені ознаки слідчих помилок дозволяють їх (помилки) відрізнити від інших недоліків у розслідуванні (недбалості, корупційних проступків, злочинів проти правосуддя). Основним критерієм у цьому процесі є внутрішнє ставлення слідчого до своїх дій та їхніх наслідків. Про помилковість дій слідчого можна говорити лише тоді, коли вони стали наслідком “сумлінної омани”.

Додержання норм комунікативної діяльності повинно увійти у практику правників і здійснюватися відповідно до принципів права на комунікацію, деонтологічних норм, які забезпечують дію принципу верховенства права: “конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені” (ст. 64 КУ) та “кожен зобов’язаний неухильно дотримуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей” (ст. 68 КУ; ст. ст. 19, 28 Загальної декларації прав людини). Ці норми зобов’язують правника висловлювати повагу до думок, слів особи, які є проявом його прав і свобод, честі і гідності, нічим не обмежувати способів вияву свободи слова громадян. Метаантропологічний підхід зводиться до способів подолання вияву агресії, нетерпіння, конфліктного висловлювання. Натомість трансцендентальний обмін вибудовується на виявленні щирої зацікавленості долею особи, стримуванні емоцій у конфліктному спілкуванні; вияві подиву озвучування незрозумілих місць дискурсу, намаганні зрозуміти сказане в інтерпретації особи, спостерегаючи за невербальною інформацією співрозмовника, співвідносячи її зі сказаним. Особливої ваги набуває легітимація відповідальності за комунікацію, яка (за Ю. Габермасом) запобігала б дії механізмів створення такої інтеракції, яка руйнує панування права.

Висновки. Здатність органів правопорядку надавати ефективні, дієві правозахисні послуги полягає в умінні знаходити шляхи вирішення конкретних конфліктів і проблем захисту громадян. З цією метою значну профілактичну роль виконує практика проникнення у метаантропологічну сутність вироблення навичок комунікації із населенням, уміння будувати стосунки під час потенційних конфліктів, непорозумінь під час допиту, контролю громадської безпеки, затримання осіб для обшуку тощо. Перевіряти кримінальні справи, давати вказівки слідчому про провадження досудового слідства, про притягнення як обвинуваченого, про кваліфікацію злочину та обсяг обвинувачення, знаючи глибинні психолінгвоментальні процеси трансцендентальної інтеракції.

На досудовому слідстві особа, в провадженні якої перебуває кримінальна справа, має найбільше можливостей виявити і виправити помилки у кваліфікації злочинів (зокрема, на рівні метатексту). На цій стадії кримінального процесу немає процесуальних перепон для виявлення і виправлення таких помилок.

1. *Апель К.-О. Дискурсивна етика: політика і право / Карл-Отто Апель; пер. з нім. – К.: Український філософський фонд, 1999. – 74 с.* 2. *Апель К.-О. Коммуникативное сообщество как трансцендентальная предпосылка социальных наук / Карл-Отто Апель // Трансформация философии. – М.: Логос, 2001. – С. 193–236.* 3. *Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості / Юрген Габермас; пер. з нім. А. Онишко. – Львів: Літопис, 2000. – 317 с.* 4. *Гьофе О. Розум і право. Складові інтеркультурного правового дискурсу / О. Гьофе; пер. з нім. Л. А. Ситниченко, М. Д. Култаєвої. – К.: Альтерпрес, 2003. – 264 с.* 5. *Клімова Г. Юридичний конфлікт: причини і сутність / Г. Клімова // Вісник Академії правових наук України. – 2002. – № 1 (28). – С. 99–105.* 6. *Токарська А. С. Комунікація у праві та правоохоронній діяльності: моногр. / А. С. Токарська // ЛЮІ МВС України. – Львів: Світ, 2005. – 284 с.* 7. *Поняття і значення досудового слідства. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.textreferat.com/referat-5887-1.html>.* 8. *Токарська А. С. Правові аспекти суспільної комунікації: моногр. / А. С. Токарська. – Львів: ЛьвДУВС, 2008. – 188 с.* 9. *Токарська А. С. Правова комунікація в контексті посткласичного праворозуміння: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.12 “Філософія права” / А. С. Токарська // Київський національний університет внутрішніх справ. – К., 2008. – 36 с.* 10. *Юркевич П. Історія філософії права. Філософія права. Філософський щоденник / П. Юркевич. – К.: Ред. ж-лу “Український світ”, 1999. – 751 с.*

REFERENCES

1. *Apel' K.-O. Dyskursywna etyka: polityka i prawo / Karl-Otto Apel'; per. z nim. [Discourse ethics: politics and law]. Kyiv: Publ. Ukrai'ns'kyj filososfs'kyj fond, 1999. 74 p.* 2. *Apel' K.-O. Kommuunikatyvnoe*

soobshhestvo kak transcendental'naja predposylka social'nyh nauk / Karl-Otto Apel', Transformacija filosofii. [Communicative community as a transcendental precondition of social sciences] Moscow: Publ. Logos, 2001. pp. 193–236. 3. Gabermas Ju. Strukturni peretvorennja u sferi vidkrytosti / Jurgen Gabermas; per. z nim. A. Onyshko [Structural transformation in the sphere of communication], L'viv: Publ. Litopys, 2000. 317 p. 4. G'ofe O. Rozum i pravo. Skladovi interkul'turnogo pravovogo diskursu / O. G'ofe; per. z nim. L. A. Sytnychenko, M. D. Kultajevoi'. [The mind and the law. Elements of an intercultural legal discourse], Kyiv: Publ. Al'terpres, 2003. 264 p. 5. Klimova G. Jurydychnyj konflikt: prychny i sutnist' / G. Klimova, Visnyk Akademii' pravovyh nauk Ukrai'ny. [The legal conflict: reasons and definition], 2002. Vol. 1 (28). pp. 99–105. 6. Tokars'ka A. S. Komunikacija u pravi ta pravoohoronnij dijat'nosti: monografija / A. S. Tokars'ka, LJUL MVS Ukrai'ny. [Communication in the legal and law enforcement sphere], L'viv: Publ. Svit, 2005. 284 p. 7. Ponjattja i znachennja dosudovogo slidstva. [Elektronnyj resurs]. [Definition and meaning of prejudicial trial] Rezhym dostupu: <http://ua.textreferat.com/referat-5887-1.html> 8. Tokars'ka A. S. Pravovi aspekty suspil'noi' komunikacii': monografija / A. S. Tokars'ka. [Legal aspects of social communications] L'viv: L'vDUVS, 2008. 188 p. 9. Tokars'ka A. S. Pravova komunikacija v konteksti postklasychnogo pravorozuminnja: avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja d-ra juryd. nauk: spec. 12.00.12 "Filosofija prava" / Antonina Semenivna Tokars'ka [Legal communication in the context of postclassical legal understanding] Kyi'vs'kyj nacional'nyj universytet vnutrishnih sprav. Kyiv, 2008. 36 p. 10. Jurkevych P. Istorija filosofii' prava. Filosofija prava. Filosofs'kyj shhodennyk / P. Jurkevych. [History of the philosophy of law. Philosophy of law. Philosophical diary], Kyiv: Red. zh-lu "Ukrai'ns'kyj svit", 1999. 751 p.